

Z drugimi besedami: Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler je izvrstno izdana zbirka dokumentov, ki napravi velik vtis, vir prve vrste, ki bo ostal nepogrešljiv za analize o Hitlerjevem hotenju in delu v času druge svetovne vojne.

Josef Schröder

Karl Stuhlpfarrer, Die Operationszonen »Alpenvorland« und »Adriatisches Küstenland« 1943—1945. Verlag Brüder Hollinek, Wien 1969.

To delo, ki je doktorska disertacija Karla Stuhlpfarrerja na dunajski univerzi in obsega 179 strani, je zanimivo tudi za slovenske, hrvaške in italijanske zgodovinarje. Obravnava namreč dve nemški okupacijski območji na slovenskem, hrvaškem in italijanskem in tudi nemškem (Južna Tirolska) narodnem ozemlju, ki ju je ustanovil Hitler komaj nekaj ur po italijanski kapitulaciji septembra 1943.

Razpravo je avtor razdelil na osem poglavij. V prvem poglavju (str. 11—16) govori o Italiji od začetka druge svetovne vojne do padca fašizma v Italiji, v drugem (str. 17—31) o penetraciji Italije po nemških četah, v tretjem (str. 32—39) o nemški zasedbi Italije, v četrtem (str. 40—43) o ustanovitvi tako imenovane italijanske socialne republike, v petem (str. 44—57) o razdelitvi zasedenega italijanskega ozemlja in položaju operacijskih con v nemškem okupacijskem sistemu, v šestem (str. 58—96) o upravni sestavi in notranjih ukrepih v operacijskih conah, v sedmem (str. 97—108) o zavarovanju operacijskih con pred »Mussolinijevo Italijo«, in v osmem (str. 109—134) o alpski trdnjavi in kapitulaciji. Tem osmim vsebinskim poglavjem je avtor dodal še nekaj dokumentov ter seznam virov in literature.

Ne poznamo sicer natančneje zahtevnosti dunajske univerze glede doktorskih disertacij, morda to delo ustreza njenim pogojem, lahko pa o knjigi povemo, da je precej pomanjkljiva:

1. *Nepoznavanje literature.* Pisec, ki se loti obravnavanja takšnega vprašanja kot sta operacijski coni »Jadransko primorje« in »Predalpske dežele«, bi se moral prej temeljito seznaniti z literaturo dežel, na katerih območju sta bili obe operacijski coni, to je s slovensko, hrvaško in italijansko literaturo. V seznamu literature sicer navaja 52 naslovov knjig, večinoma italijanskih in nemških. Med temi naslovi zasledimo spomine nemških in italijanskih uradnikov in vojakov (Anfuso, Dolfin, Dollmann, Feuerstein, Graziani, Hagen, Kesselring, Moellhausen, Rahn, Rintelen, Roatta, Schmidt, Warlimont itd.) ter nekaj splošnih del o drugi svetovni vojni in Italiji v drugi svetovni vojni. Če velja, da gre dela kot so Bruno Coceani: Mussolini, Hitler, Tito alle porti orientali d'Italia, Cesare Pagnini: Storie e storia della occupazione tedesca uvrščati med spominska dela in torej bolj med vire kot literaturo, potem so npr. knjiga Galliana Fogarja: Sotto l'occupazione nazista delle provincie orientali, članek Carla Schiffrerja: Trieste nazista, objavljen v reviji Trieste novembra in decembra 1958 ter moja razprava Le système d'occupation des nazis en Slovénie, objavljena v zborniku Les systèmes d'occupation en Yougoslavie 1941—1945, edina dela, ki jih Stuhlpfarrer uporablja s tega območja.

Za razpravo, ki se ne omejuje le na vprašanje nastanka operativnih con, temveč na zgodovinski prikaz njune ustanovitve, obstoja in konca, bi Stuhlpfarrer moral poznati tudi druga dela slovenskih, hrvaških in italijanskih piscev

o dogajanjih na območju omenjenih operacijskih con v letih 1943—1945. V zborniku Slovensko primorje in Istra (Beograd 1953) bi dobil pregled narodnoosvobodilnega boja oziroma odporniškega gibanja na velikem delu obravnavanega območja, delo Josefa Schröderja: Italiens Kriegsaustritt 1943 (Göttingen 1969) opisuje vojaške dogodke tudi na obravnavanem območju od avgusta do oktobra 1943, moje delo Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943 obravnava pomembne politične in vojaške dogodke jeseni 1943 predvsem na Dolenjskem, Notranjskem, Primorskem in v Istri, ki jih je nemški okupator vse vključil v operacijsko cono »Jadransko primorje«, medtem ko eno poglavje te knjige opisuje samo ustanovitev te cone, podobno sem o ustanovitvi operacijske cone »Jadransko primorje« razpravljal že v Zgodovinskem časopisu 1965—1966 (Zwittrov zbornik), Elio Apih je v knjigi Fascismo, Guerra, Resistenza (Trieste 1969) objavil Documenti sulla politica economica tedesca nella Venezia Giulia, se torej loteva gospodarskih vprašanj na obravnavanem območju, za prikaz konca vojne v operacijski coni »Jadransko primorje« pa je na voljo še več samostojnih publikacij, npr. Oslobodilački pohod na Trst (Beograd 1952), Stanko Petelin: Osvoboditev Slovenskega primorja (Nova Gorica 1965), od italijanskih avtorjev pa je zlasti probleme v Trstu ob koncu vojne prikazal Theodoro Sala v knjigi: La crisi finale nel Litorale adriatico 1944—1945 (Udine 1962).

Navajam le obsežnejša dela, ki bi jih Stuhlpfarrer moral poznati in uporabljati. Verjetno zanje ni vedel, uporabo pa mu je omogočalo tudi neznanje slovenskega jezika. Ne navajam pa posameznih manjših člankov o dogodkih na obravnavanem območju, ne ravno malo jih je v reviji Trieste.

Seveda pa z literaturo, ki bi jo moral uporabiti, a je ni, Stuhlpfarrer ne bi mogel izpolniti vseh praznin v svojem delu. Literatura namreč obravnava le nekatere dogodke; če se omejim na operacijsko zono Jadransko primorje, je razen razvoja narodnoosvobodilnega boja kot pomembnega dejavnika, ki ga ne gre zanemarjati, v literaturi prikazan oziroma obdelan le začetek in konec te okupatorjeve tvorbe. Vmes so še cela neobravnavana in neobdelana področja, ki jih tudi Stuhlpfarrer ni niti načel, kaj šele da bi jih obdelal (npr. gospodarstvo, kultura, nacionalni problemi itd.).

2. *Pomanjkljivosti pri zbiranju virov.* Priznati moramo, da si je Stuhlpfarrer prizadeval, da zbere čim več izvirnega gradiva, zlasti arhivskega. Poleg skromnega objavljenega gradiva je uporabljal zlasti dokumente iz političnega arhiva nemškega zunanjega ministrstva v Bonnu, konkretno akte o Italiji iz urada državnega sekretarja (zvezki 16—19, september 1943—april 1944). Ni pa v tem fondu pregledal aktov o Hrvatski, med katerimi so tudi pomembni dokumenti o sporu glede Istre. Druga vrsta neobjavljenih virov, ki jih je uporabljal, je z mikrofilmov nacionalnega arhiva v Washingtonu; vendar tudi ni uporabil vseh, do leta 1970 že dosegljivih mikrofilmov. Velika količina nekaterih vrst podatkov je verjetno tudi vzrok, da so nekatera poglavja razmeroma obsežnejša in izčrpnjša. Nasprotno pa je skoraj popolnoma zanemaril mikrofilmsko gradivo italijanskega izvora. Obžalovati je treba, da tudi nekateri mlajši raziskovalci zanemarjajo literaturo in vire, ki so napisani v jeziku, ki ga ne znajo. Vsaj od leta 1966 dalje so dosegljivi mikrofilmi z nekaterimi vrstami gradiva italijanskega zunanjega ministrstva, posebne Mussolinijeve pisarne itd., v katerem so tudi pomembni dokumenti o obravnavanih operacijskih conah. Iz predgovora Stuhlpfarrerjeve knjige zvmemo, da si je prizadeval priti

do »v personalnem pogledu zelo zanimivega zvezka aktov iz notranjega ministristva rajha, ki je v osrednjem arhivu v Potsdamu«. Uporabljal sem ta vir in res vsebuje zanimive podatke o nekaterih osebah (npr. o dr. Oskarju von Kalteneggerju) in o nekaterih kadrovskih vprašanjih pri sestavljanju urada vrhovnega komisarja operacijske cone »Jadransko primorje« v Trstu, vendar pa nikakor ni mogoče dobiti slike o celotni kadrovski problematiki v tej coni. Kot vir bi mogel Stuhlpfarrer uporabiti vendarle dosegljivo knjigo dr. Hansa Schneiderja-Bosgarda: *Bandenkampf in der Operationszone »Adriatisches Küstenland«*, ki je izšla v Trstu le za službeno uporabo. Tudi z vsem tem gradivom, ki bi ga Stuhlpfarrer lahko uporabil, a ga ni, ne bi mogel izčrpno obdelati vse problematike obravnavanih operativnih con, lahko pa bi obdelal vsaj nekatera vprašanja, ki se jih ni niti lotil (npr. nekateri problemi gospodarstva, etničnih odnosov, zvez italijanskih ustanov in uradov z Mussolinijevo republiko »Salò« itd.). Izčrpnije bomo mogli vso problematiko obravnavati šele, ko nam bodo dosegljivi nekateri fondi v avstrijskih arhivih. Želeli bi, da bi avstrijska država odprla svoje arhive do leta 1945, kot je to na podlagi reciprocitete že storila Italija, če se žele njeni raziskovalci enakopravno (mislim v strokovnem pogledu) vključevati v skupnost raziskovalcev zgodovine druge svetovne vojne.

3. *Vsebinske pomanjkljivosti*. Prvo poglavje o Italiji v drugi svetovni vojni do strmoglavljenja Mussolinija leta 1943 je Stuhlpfarrer sestavil v glavnem le po nemški ali v nemščino prevedeni literaturi in ne prinaša nobenih novih podatkov ali izsledkov. Čeprav se ne nameravam muditi pri njem, pa naj vseeno opozorim, da s sporazumom med Italijo in NDH nista prišli pod Italijo tudi »Ljubljanska pokrajina« in »območje Reke«, ker si je prvo Italija priključila dne 3. maja 1941 brez kakršnekoli pogodbe, Reka pa je bila pod Italijo že od leta 1924; le območje okrog Reke, to je pet okrajev: Sušak, Bakar, Čabar, Kastav in Krk je bilo tisto, kar si je Italija priključila po rimskem sporazumu 18. maja 1941 in je pozneje prišlo v operacijsko cono »Jadransko primorje«. Naj dodam-, da bi na tem ali kakšnem drugem mestu moral avtor prikazati obseg, geografske in zgodovinske značilnosti, nacionalno sestavo prebivalstva itd. vsega območja, ki je prišlo v obravnavani operacijski coni. Ravno za operacijsko cono »Jadransko primorje« je namreč značilno to, da so prišli vanjo zemljepisno, zgodovinsko in narodnostno zelo različni predeli.

V drugem poglavju je Stuhlpfarrer sicer celovito, vendar premalo natančno opisal vrinjenje nemških oboroženih sil v Italijo po padcu fašizma poleti 1943. Za to je uporabil precej znane literature in dosegljivih virov, vendar ne vsega. J. Schröder (*Italiens Kriegsaustritt 1943*) in jaz (*Kapitulacija Italije in narodno-osvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943*) sva ta vprašanja obravnavala že pred Stuhlpfarrerjem natančneje, prvi za vso Italijo, jaz pa samo za slovensko ozemlje. Ni uporabil virov kot npr. *Rommel papers*, delo Giacoma Zanussija *Guerra e catastrofe d'Italia*, Hitler e Mussolini, *Lettere e documenti* itd. Pred opisom odnosov in zapletljajev med nemškimi in italijanskimi enotami bi moral avtor vsaj v grobem prikazati razmestitev italijanskih sil ob meji nemškega rajha (štab 8. armade v Padovi s 23. (Trst), 24. (Videm) in 35. (Bolzano) armadnim zborom, štab 2. armade na Sušaku z 11. armadnim zborom v Ljubljani itd.). Potem tudi ne bi mogel nasesti (podobno kot J. Schröder) podatkom v vojnem dnevniku vrhovnega poveljstva nemške vojske, da je bila divizija »Julia« v 35. armadnem zboru v Južni Tirolski. Bila je namreč v Furlaniji in na območju

Tolmin—Idrija—Postojna—Kanal ob Soči do zloma Italije. Prodiranju 71. nemške pehotne divizije v Slovenijo in Furlanijo je Stuhlpfarrer posvetil le krajši odstavek; prepričan sem, da bi to storil bolje, če bi poznal tako imenovana jutranja, dnevna in posebna poročila nemške armadne skupine B na mikrofilmu T—78, navitek 327. Celo J. Schröder, ki je opisoval dogajanja v vsej Italiji, je prodor 71. nemške pehotne divizije v Slovenijo in Furlanijo, to je na ozemlje poznejše operacijske cone »Jadransko primorje«, prikazal obširneje in natančneje. Niti ni Stuhlpfarrer uporabil podatkov iz Hitlerjevih pogovorov o položaju (H. Heiber: Hitlers Lagebesprechungen), saj bi moral vsaj omeniti, kakšen pomen so nacistični veljaki pripisovali zasedbi Ljubljane. Bilo je tudi edino pokrajinsko središče v tem prostoru, v katerega je prišla nemška vojska še pred italijansko kapitulacijo.

V tretjem poglavju je Stuhlpfarrer prikazal načrt »Achse«, to je vojaško zasedbo Italije, pri čemer se je seveda omejil le na obravnavano ozemlje. Vendar je tudi pri tem zelo skop, nepopoln in nenatančen; bolje so prikazani načrti, kakor pa njihovo uresničevanje. Pri prikazu italijanskih načrtov »Ordine III. C. T.« in »Promemoria 44« (in ne »Memoria 44«, kot navaja) bi vsekakor moral uporabljati Zanussijeve podatke, saj je bil Zanussi med avtorji teh načrtov. Pri opisu kapitulacije italijanske vojske v Sloveniji in Furlaniji se je — ponovno zaradi pomanjkljivo zbranih virov in literature — omejil samo na Trst in niti pri tem ni upošteval dosegljivih in koristnih podatkov iz knjige G. Esposito: Trieste e la sua Odissea (Roma 1952). Drugi predeli in mesta pa kakor da ga ne zanimajo. O Gorici bi lahko uporabil vsaj članek L. Kocha: Der Kampf um Görz, objavljen v skoraj vseh nemških časopisih. Stuhlpfarrer je tudi popolnoma zanemaril tretji dejavnik na območju poznejše operacijske cone »Jadransko primorje«, to je osvobodilno gibanje slovenskega in hrvaškega naroda oziroma slovenskega in hrvaškega ljudstva, ki se je tiste dni dvignilo v pravo množično oboroženo vstajo ter začetkov italijanskega partizanstva. Vsega tega ni omenil niti z eno samo besedo, popolnoma je prezrl tovrstne podatke o virih, ki jih je celó uporabljaj (vojni dnevnik nemškega vrhovnega vojaškega poveljstva, Göbbelsov tajni dnevnik itd.) in niti registriral dejstva, ki ga priznavajo okupatorjevi viri, da je večina italijanskega orožja padla v roke partizanov, da so bili v partizanskih rokah obsežni predeli Istre, kot so takrat v Hitlerjevem »volčjem brlogu« imenovali ves prostor južne in zahodne Slovenije ter Istre, da je pred Gorico partizanska fronta itd.

Šele v petem poglavju, ko je opisal sestavo zasedenega italijanskega ozemlja in položaj operacijskih con v nemškem okupacijskem sistemu, je na dveh mestih, ob povzemanju navodil nemškega vrhovnega vojaškega poveljstva povzel tudi podatek, da je šlo tudi za »razbitje vstaje v Istri in Sloveniji, ki je ogrožala zveze z rajhom« in za zavarovanje poti in kabla Beljak—Trbiž—Videm—Trst in železnice Ljubljana—Reka. In to je tudi vse. O Hitlerjevih ukrepih, zlasti o pošiljanju novih in novih nemških enot na to območje in o dvomesečni ofenzivi II. SS-tankovskega korpusa, ki je šele omogočila vzpostavitev nemške civilne uprave, ni niti besede. Skratka ni nobenega izčrpnjšega orisa vojaških in tudi političnih razmer, v katerih je nemški okupator vzpostavljaj svoj okupacijski sistem v obliki operacijskih con.

Najpomembnejše in zato seveda tudi najboljše je šesto poglavje »o upravni sestavi in notranjih ukrepih v operacijskih conah«, razdeljeno v tri oddelke. Vendar je to poglavje kot osrednje poglavje Stuhlpfarrerjeve raz-

prave najbolj pomanjkljivo, saj imamo lahko vsa dosedanja poglavja le za uvodna. V njem pa je svoja raziskovanja usmeril le na tri vprašanja: a) na vzpostavitev civilne uprave z vrhovnima komisarjema na čelu, b) na ureditev sodstva in c) na odnose med najvišjimi civilnimi, vojaškimi in policijskimi ustanovami v operacijskih conah. Z obravnavo teh treh vprašanj pa seveda nikakor ne more biti izčrpana vsa problematika ustanovitve in več kot enopolletnega obstoja dveh okupacijskih tvorb na slovenskem, hrvaškem in italijanskem ozemlju. Kot že rečeno, bi moral avtor v tem poglavju zastavljena vprašanja obdelati od začetka do konca in poleg zastavljenih vprašanj obdelati še druga, ki se jih ni niti dotaknil. Mirno lahko rečemo, da bi brez poslednjega poglavja, ki je — kot bomo videli — tudi zelo pomanjkljivo, razprava lahko imela naslov Ustanovitev operacijskih con »Jadransko primorje« in »Predalpske dežele«. Seveda se z dosegljivimi nemškimi viri to nikakor ne bi dalo opraviti, vsaj deloma, vendar tudi ne v celoti, pa bi to bilo mogoče storiti z uporabo italijanskih in slovenskih virov in literature.

Stuhlpfarrerju je treba priznati, da je za to poglavje zbral in uporabil vsaj večino dosegljivega nemškega gradiva. Vendar je tudi v obravnavi omenjenih treh vprašanj na podlagi nemškega gradiva nekaj pomanjkljivosti. Ko na straneh 58—60 deloma povzema in deloma dobesedno navaja Rainerjevo brzojavko zunanjemu ministru von Ribbentropu z dne 9. septembra 1943 s predlogi o prihodnji ureditvi tega območja, navaja tudi Rainerjevo zamisel, da bi pozneje območje okrog Sušaka ponudili Hrvatski v zameno za območje okrog Črnomlja. Verjetno Rainerju ni bilo znano, da je Bela krajina že od leta 1931 spadala v dravsko banovino in je bila v savski banovini le dve leti. Popolnoma pa je Stuhlpfarrer prezrl Rainerjev predlog o takojšnji priključitvi Kanalske doline h Koroški, kar je predlagal tudi že poldrugi mesec prej. Če je avtor že navajal gledišče in predloge nekaterih manj pomembnih nemških diplomatov, bi moral navesti tudi gledišče in predloge nemškega poslanika S. Kascheja z dne 9. septembra 1943. Tukaj pa trčimo ob novo pomanjkljivost Stuhlpfarrerjevega zbiranja virov. Če bi v političnem arhivu nemškega zunanjega ministrstva v Bonnu ob pregledovanju fonda urada državnega sekretarja pregledal tudi akte o Hrvatski, bi našel poleg Kaschejevega dokumenta s predlogom o ureditvi obravnavanega ozemlja tudi vso korespondenco med njim in nemškim zunanjim ministrstvom glede spornega vprašanja o pripadnosti Reke, Hrvatskega Primorja in vzhodne Istre. Hitler je odločil, da bo vzhodno mejo operacijske cone »Jadransko primorje« predstavljala italijansko-hrvatska državna meja iz leta 1941 in po sestanku med Rainerjem in Kaschejem v Celovcu 30. oktobra 1943 je Rainer kot vrhovni komisar operacijske cone »Jadransko primorje« za pet okrajev okrog Reke ustanovil izredni komisariat. Tega vprašanja Stuhlpfarrer seveda ni obravnaval, ker ni poznal virov. Podobno niti z besedo ne omeni prizadevanj tako dr. Rainerja kot nekaterih kolaboracionistov iz Ljubljane in Gorenjske o vključitvi Gorenjske v operacijsko cono »Jadransko primorje« ali o ustanovitvi posebne tvorbe »Gau Slowenien«.

Ko Stuhlpfarrer razpravlja o vzpostavitvi nemške okupacijske uprave na obravnavanem območju, sicer natančneje navaja čas te vzpostavitve, vendar ne ugotovi, da je npr. v operacijski coni »Jadransko primorje« potekla v dveh fazah: a) v Ljubljani in b) v drugih pokrajinah. V svojem razpravljanju sem za to navedel tudi vzroke in jih tukaj ne bi ponavljal. Verjetno bi Stuhlpfarrer prišel do enakih izsledkov, če bi v prejšnjih poglavjih izčrpnje obravnaval vo-

jaške in politične razmere na obravnavanem območju, tako pa je ugotovil le to, da je v predalpskih deželah potekala vzpostavitev civilne uprave »nesorazmerno manj formalno in ne samo skoraj popolnoma oprto na moč nemških čet«.

Razen za tridentinsko pokrajino ne zveemo iz Stuhlpfarrerjeve razprave nič o položaju dotedanje, to je italijanske civilne uprave. Za pokrajine operacijske cone »Jadransko primorje« je značilno, da je Badogliov režim odstranil vse fašistične prefekte in visokega komisarja Ljubljanske pokrajine in imenoval druge. Konec septembra in v začetku oktobra 1943 pa je nova fašistična vlada v Italiji imenovala nove prefekte in za visokega komisarja v Ljubljani ponovno določila Emilia Graziolija, česar seveda nemški okupator sploh ni upošteval. Tudi o imenovanju novih prefektov oziroma šefa pokrajinske uprave v Ljubljani zveemo malo; nekaj več je Stuhlpfarrer povedal o imenovanju prefektov v predalpskih pokrajinah, manj o ljubljanskem in tržaškem, medtem ko jih je za druge pokrajine le naštel. Če bi bila njegova razprava izčrpnjša, bi vsekakor moral v njej navesti tudi imena tako imenovanih nemških svetovalcev.

Ne toliko pri opisu vzpostavitve okupacijskih ustanov (civilnih, vojaških, policijskih), kakor pri obravnavi njihovih medsebojnih odnosov, nas je Stuhlpfarrer opozoril na več zanimivosti, ki jih bo moralo upoštevati tudi naše raziskovalno delo. Pri tem je prvi uporabil nekatere vrste gradiva (npr. dokumente v zvezi s Cartellierijevim ter Kuhnovim in Degenerjevim službenim potovanjem v operacijski coni). Zanimivo je, da je precej nesoglasij in nasprotij med njimi povzročil narodnosvobodilni boj, ki ga Stuhlpfarrer sploh ne obravnava, razen če najde kakšno oceno v nemških dokumentih, ki obravnavajo medsebojne odnose in nesoglasja med okupacijskimi ustanovami.

Stuhlpfarrerjev opis nemških in drugih vojaških, policijskih in tako imenovanih domobranskih enot je tudi nepopoln in premalo izčrpen. Iz literature in dosegljivih virov bi bilo mogoče dati celotnejšo in jasnejšo sliko. Tako niti ne omenja divizij in samostojnih polkov nemške vojske, ki jih je nemški okupator od pozne jeseni 1943 zaposloval v operacijski coni »Jadransko primorje« (71., 162., 188., 278., 237. itd.). Med nemškimi policijskimi enotami, ki jih omenja v tej operacijski coni, ni 10. SS policijskega polka, ki je bil od junija 1944 do maja 1945 najmočnejša nemška policijska enota v coni, med domobranskimi enotami sploh ni omenjen Slovenski narodni varnostni zbor (ali slovenski primorski domobranci) z več kot 15 samostojnimi četami, ki so jih pozneje združevali v bataljone in končno v polk, dalje ni omenjen bataljon hrvaških domobrancev na Sušaku itd., niti besede o tem, da so za nekaj mesecev poslali na Goriško in v Furlanijo fašistično divizijo X. MAS, da so že poleti 1944 prišli v Furlanijo celi polki kozakov, po oktobru 1944 pa v Slovensko primorje korpusi in divizije Srbskega prostovoljnega korpusa, četnikov itd. O nemških in domobranskih enotah v Ljubljanski pokrajini ni niti besede. Precej podatkov bi lahko dobil iz nemških virov, če že ne verjame slovenski literaturi, ki jo je vendarle imel na voljo in sprejel iz nje le en sam podatek. Pri takšni razpravi pogrešamo tudi skice in grafične pregleda, ki bi bralcu olajšale spoznanje razvejanosti okupatorjevih ustanov in enot v obeh operacijskih conah.

Izčrpnjša je vsekakor sedmo poglavje o zavarovanju operacijskih con proti Mussolinijevi Italiji, v katerem razpravlja predvsem o nadzoru mej in gibanja prebivalstva in zavarovanju proti republikansko-fašističnemu vplivu. V njem se tudi poskuša opredeliti glede dotedanjih ocen okupacijske politike

vrhovnih komisarjev operacijskih con, zlasti glede trditev o njuni »avstrijski« politiki ali o »slavofilski« politiki dr. F. Rainerja v Istri in Slovenskem primorju.

Osmo (v knjigi pomotoma: VII.) poglavje je Stuhlpfarrer posvetil alpski trdnjavi in kapitulaciji Nemčije. Razmeroma precej (vendar manj kot bi to avtor mogel obdelati) zvezo o graditvi utrdb v operacijskih conah od poletja 1944 dalje, kar je v zvezi s predvidenim umikom nemške vojske na italijanski in tudi balkanski fronti. Več kot o obrambni črti v operacijski coni »Jadransko primorje« razpravlja o nemških načrtih za ustanovitev nekega zatočišča za Mussolinija v Severni Italiji in o graditvi »alpske trdnjave«, ki bi mogla biti neko zatočišče tudi za Hitlerja. Prav na koncu razprave prikaže pogajanja za sklenitev premirja na italijanskem bojišču in potek dogodkov ob koncu vojne na Južnem Tirolskem.

Kakšen je bil konec operacijske cone »Jadransko primorje«, o tem Stuhlpfarrer ne pove ničesar, poudarjam, prav ničesar. O tem je vendarle že nekaj literature, ne samo jugoslovanskih avtorjev, temveč tudi drugih, in zato ni mogoče opravičiti te namerne pomanjkljivosti.

S Stuhlpfarrerjevo razpravo torej ne moremo biti zadovoljni. Avtor ne pozna vse poglavitne literature ali pa jo zanemarja, ne pozna in ne uporablja tudi nekaterih vrst virov (zlasti nenemških), ne načinja in obravnava nekaterih vprašanj, nekaterih zastavljenih vprašanj ne obravnava izčrpno itd. Zato njegova razprava sodi med podpovprečna zgodovinska dela.

Tone Ferenc